

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХУДУДИДАГИ ЧЕТ ЭЛ
ФУҚАРОЛАРИНИНГ ВА ФУҚАРОЛИГИ БЎЛМАГАН ШАХСЛАРНИНГ
ХУҚУҚИЙ МАҚОМИ**

М. А.Холматов

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7574941>

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ таъминланади. Улар Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонунлари ва халқаро шартномалари билан белгиланган бурчларни адо этадилар.

Ўзбекистон Республикасида чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқий ҳолати соҳасидаги муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасида чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқий ҳолати тўғрисида” ги қонун билан тартибга солинади.

Мазкур қонуннинг амал қилиши бошқа давлатлар ҳудудида доимий яшайдиган, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига кириб келаётган ёки унинг ҳудудида вақтинча турган, шунингдек Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшайдиган чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга нисбатан татбиқ этилади.

Ушбу Қонуннинг амал қилиши чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида ҳамда халқаро шартномаларида белгиланган имтиёзларига ва иммунитетларига дахл қилмайди.

фуқаролиги бўлмаган шахс — Ўзбекистон Республикасининг фуқароси бўлмаган ва ўзининг чет давлат фуқаролигига мансублигига доир далилга эга бўлмаган шахс;

чет эл фуқароси — Ўзбекистон Республикасининг фуқаролигига эга бўлмаган, бошқа давлат фуқаролигига ва ўзининг бошқа давлат фуқаролигига мансублигига доир далилга эга бўлган шахс;

**асосий
тушушчалар**

чет эл фуқаросининг ва фуқаролиги бўлмаган шахснинг идентификацияловчи ID-картаси — идентификацияловчи карта эгасининг шахсини ва фуқаролигини, шунингдек Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий рўйхатга олинганлигини тасдиқлайдиган, эгасининг шахсга доир биографик ва биометрик маълумотлари киритилган электрон жисми (чипни) ўз ичига олган ҳужжат;

ҳаракатланиш ҳужжатлари — миллий паспортлар, шунингдек уларнинг ўрнини босувчи бошқа ҳужжатлар бўлиб, улар асосида чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигига ҳамда халқаро шартномаларига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси ҳудудига кириш (ундан чиқиш) ва унинг ҳудудида бўлиш ҳуқуқига эга бўлади.

Қонунга мувофиқ чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқий ҳолатига оид қуйидаги умумий қоидалар белгиланган:

а) икки ёки ундан ортиқ давлат фуқаролигига эга бўлган чет эл фуқаролари қайси давлат фуқаролигига мансублиги тўғрисидаги ҳужжатлар бўйича Ўзбекистон Республикасига кирган бўлса, Ўзбекистон Республикасида ўша давлатнинг фуқаролари ҳисобланади(4-м.);

б) Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ таъминланади. Улар Ўзбекистон Республикасининг [Конституцияси](#), қонунлари ва халқаро шартномалари билан белгиланган мажбуриятларни ўз зиммасига олади.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикасининг қонуни олдида тенгдирлар(5-м.);

в) Ўзбекистон Республикаси ҳудудида вақтинча турган, бошқа давлатлар ҳудудида доимий яшайдиган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар ўз танловига кўра ўзининг амалдаги ҳаракатланиш ҳужжатлари бўйича жойлаштириш жойларида ёки бошқа уй-жой майдонида, шунингдек даволаш муассасаларида вақтинча яшаши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида вақтинча турган, бошқа давлатлар ҳудудида доимий яшайдиган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар вақтинча турган жойи бўйича рўйхатдан ўтади.

Бошқа давлатлар ҳудудида доимий яшайдиган чет эл фуқароларини ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги вақтинча турган жойи бўйича рўйхатга олиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади(6-м.);

г) Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшаши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшайдиган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар қонунчиликда белгиланадиган тартибда доимий яшаш жойи бўйича рўйхатдан ўтади.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшаш жойи бўйича доимий рўйхатга олинган чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшайдиган чет эл фуқаросининг ва фуқаролиги бўлмаган шахснинг идентификацияловчи картаси берилади.

Чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга идентификацияловчи карталарни расмийлаштириш ҳамда бериш тартиби Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан белгиланади(7-м.)¹.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикасида сиёсий бошпана чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга Ўзбекистон Республикасининг

¹ Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 4 июндаги “Ўзбекистон Республикасида чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқий ҳолати тўғрисида”ги қонуни. <https://lex.uz/docs/5443899>

миллий манфаатларини ҳисобга олган ҳолда, халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган принциплари ҳамда нормалари асосида, Қонунга ва Ўзбекистон Республикасининг бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларига мувофиқ берилади.

Сиёсий бошпана ўз фуқаролиги бўйича мансуб бўлган мамлакатда ёки доимий яшаш жойида ижтимоий-сиёсий фаолияти, диний эътиқоди, ирқий ёки миллий мансублиги учун таъқиб қилинишдан ёки таъқибнинг жабрланувчиси бўлишига реал таҳдиддан, шунингдек халқаро ҳуқуқ нормаларида назарда тутилган инсон ҳуқуқлари бузилишларининг бошқа ҳолларидан бошпана ва ҳимоя излаётган, бошқа давлатлар ҳудудида доимий яшайдиган чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга, шунингдек уларнинг оила аъзоларига берилади(8-м.).

Ўзбекистон Республикасида сиёсий бошпана берилган шахс ва унинг оила аъзолари Ўзбекистон Республикаси ҳудудида Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари ва халқаро шартномаларида белгиланган Ўзбекистон Республикасида доимий яшаётган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлардан фойдаланади ҳамда мажбуриятларга эга бўлади.

Ўзбекистон Республикасида сиёсий бошпана бериш тартиби Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 майдаги ПФ-5060-сонли Фармонининг иловасига мувофиқ тасдиқланган “Ўзбекистон Республикасида сиёсий бошпана бериш тартиби тўғрисидаги Низом” билан белгиланган.

Мазкур Низомда Ўзбекистон Республикасида сиёсий бошпана бериш тўғрисидаги илтимосномани расмийлаштириш ва кўриб чиқиш, Ўзбекистон Республикаси Президентининг сиёсий бошпана бериш тўғрисидаги фармонларини ижро этиш, шунингдек сиёсий бошпанани йўқотиш асослари ва расмийлаштириш тартибларини белгиловчи нормалар берилган².

Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга: а) идентификацияловчи картани бериш ва бекор қилиш, унинг амал қилиш муддати; б) уларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда мажбуриятлари; в) Ўзбекистон Республикасига кириши, Ўзбекистон Республикасидан чиқиши, Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали транзит ўтиши; г) жавобгарлиги масалаларига оид нормалар белгиланган³.

Қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ идентификацияловчи карта:

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшайдиган чет эл фуқароларига ёки фуқаролиги бўлмаган шахсларга — улар ўн олти ёшга тўлганида ёки ота-онасининг, васийларнинг (ҳомийларнинг) ихтиёрига кўра — бола туғилган пайтидан эътиборан ва ўн олти ёшга тўлгунига қадар;

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшаш учун рухсатнома олган шахсларга, шу жумладан «Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси [Қонунига](#) мувофиқ Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги тугатилган, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига кириб келган шахсларга;

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 майдаги “Ўзбекистон Республикасида сиёсий бошпана бериш тартиби тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5060-сонли Фармон. <https://lex.uz/ru/docs/3219282>

³ Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 4 июндаги “Ўзбекистон Республикасида чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқий ҳолати тўғрисида”ги қонуни. <https://lex.uz/docs/5443899>

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшайдиган, бироқ Ўзбекистон Республикаси фуқаролигини қабул қилмаган ёки «Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси [Қонунига](#) мувофиқ Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги тугатилган шахсларга;

қонунчиликда белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикасида кўчмас мулк сотиб олган чет эл фуқароларига;

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида товарлар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш бўйича корхоналар ташкил этиш учун Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорларида назарда тутилган шартлар асосида инвестициялар киритган чет эл фуқароларига ёки фуқаролиги бўлмаган шахсларга, шу жумладан чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарнинг муассисларига (иштирокчиларига), шунингдек уларнинг оила аъзоларига;

Ўзбекистон Республикасида сиёсий бошпана берилган чет эл фуқароларига ёки фуқаролиги бўлмаган шахсларга Ўзбекистон Республикасида сиёсий бошпана берилганлиги тўғрисидаги гувоҳнома асосида берилади.

Идентификацияловчи картанинг амал қилиш муддатлари қуйидагича тасвирлашимиз мумкин:

Қонунга мувофиқ чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахсларга берилган идентификацияловчи карта қуйидаги ҳолларда бекор қилинади:

а) чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс қонунчиликда белгиланган тартибда хорижга доимий яшаш учун чиқиб кетганда;

- б) чет эл фуқаролари Ўзбекистон Республикасидан ташқарига вақтинча чиқиб кетганда, агар улар уч йилдан кейин узрли сабабларсиз Ўзбекистондаги доимий яшаш жойига қайтмаган бўлса;
- в) Ўзбекистон Республикасидан ташқарига вақтинча чиқиб кетган фуқаролиги бўлмаган шахс ҳаракатланиш ҳужжатининг амал қилиш муддати тугагунига қадар узрли сабабларсиз Ўзбекистондаги ўз доимий яшаш жойига қайтмаганда, ҳаракатланиш ҳужжатини узрли сабабларсиз хорижда алмаштирмаганда ёхуд уни алмаштиришни рад этганда. Касаллик, яшаб турилган мамлакатда консуллик муассасаси мавжуд эмаслиги ва фуқарога боғлиқ бўлмаган бошқа сабаблар узрли сабаблар ҳисобланади;
- г) идентификацияловчи картани бекор қилиш тўғрисида чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс шахсан мурожаат қилганда ёхуд нотариал тартибда тасдиқланган ишончнома бўйича бошқа шахс мурожаат қилганда ёки хориждаги тегишли органларнинг сўровига кўра;
- д) чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс Ўзбекистон Республикасидан ташқарига маъмурий тарзда чиқариб юборилганда;
- е) суднинг қарорига асосан чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс бедарак йўқолган деб эълон қилинганда;
- ж) чет эл фуқароси ёки фуқаролиги бўлмаган шахс вафот этганда — фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш органининг шахснинг ўлими ҳақидаги гувоҳномаси ёки маълумотномаси асосида;
- з) Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшайдиган чет эл фуқароси ва фуқаролиги бўлмаган шахс томонидан Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги қабул қилинганда;
- и) чет эл фуқароси ўз миллий паспортининг амал қилиш муддати тугагандан кейин олти ой ичида уни алмаштирмаганда ёки ўз мамлакатининг фуқаролигидан чиққанлиги тўғрисида маълумотнома тақдим этмаганда;
- к) давлат бошқаруви органлари, хўжалик бирлашмалари, республика аҳамиятига молик бошқа давлат ташкилотлари раҳбарларининг илтимосномаси асосида чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан доимий яшаш учун рухсатнома олинганда — ушбу органлар ва ташкилотларнинг билдиришномаси асосида;
- л) идентификацияловчи картани олиш чоғида шахс томонидан ўзи ёки ўз қариндошлари ҳақида ёлғон маълумотлар, шунингдек қалбакилаштирилган ва сохта ҳужжатлар тақдим этилганда.

Шуни алоҳида қайд этиш жоизки, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикаси Президенти, давлат ҳоқимияти вакиллик органлари сайловларида сайловчилар сифатида иштирок этиши мумкин эмас, давлат ҳоқимияти органларига сайланиши (тайинланиши) мумкин эмас, Ўзбекистон Республикасининг референдумида, шунингдек фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари сайловида иштирок этиш ҳуқуқига эга эмас.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонунлари ва халқаро шартномалари билан белгиланган бурчларни адо этадилар.

Умумий ҳарбий мажбурият Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий ёки вақтинча яшаётган чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга нисбатан татбиқ этилмайди.

Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига белгиланган солиқларни ва унда назарда тутилган йиғимларни Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигига ва халқаро шартномаларига мувофиқ тўлайди.

Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигида назарда тутилган солиқ имтиёзларидан фойдаланиши мумкин.

Бошқа давлатлар ҳудудида доимий яшайдиган чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикасида туриши ҳамда транзит ҳаракатланишини назорат қилиш ички ишлар органлари ва бошқа ваколатли органлар томонидан Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигига мувофиқ амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси ИИВ Миграция ва фуқароликни расмийлаштириш Бош бошқармаси зиммасига юклатилган вазифаларга мувофиқ қуйидаги функцияларни амалга оширади:

- Ўзбекистон Республикасида бўлиш қоидаларини бузаётган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни аниқлаш бўйича тегишли вазирлик ва идоралар билан бирга профилактик тадбирлар ўтказиш;
- Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг, чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг паспорт тизими ва фуқаролик масалалари бўйича муурожаатларини кўриб чиқиш;
- юридик ва жисмоний шахслар томонидан чет эл фуқароларини ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни таклиф этиш, қабул қилиш (яшаш) қоидаларига риоя этилишини назорат қилиш;

- г) Ўзбекистон Республикасида яшовчи шахсларнинг чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг хусусий тартибда Ўзбекистон Республикасига кириши учун виза беришга рухсат этилиши ҳақидаги аризаларини кўриб чиқиш, улар бўйича қарор қабул қилиш;
- д) чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга уларнинг вақтинча турган жойи бўйича рўйхатга олиш расмийлаштирилишини таъминлаш;
- е) чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олишни расмийлаштириш ва яшаш гувоҳномаси бериш масаласини кўриб чиқиш, шунингдек қонунда ўрнатилган тартибда уларни бекор қилиш;
- ж) чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга доимий яшаш учун рухсатномалар беришда аниқланган камчиликларни бартараф этишга қаратилган чораларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни таъминлаш;
- з) чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга доимий яшаш учун рухсатномалар беришда амалий ёрдам кўрсатиш;
- и) Ўзбекистон Республикасига келган, шу жумладан меҳнат фаолияти билан шуғулланиш учун келган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар визасининг амал қилиш муддатини узайтириш масаласини кўриб чиқиш;
- к) Ўзбекистон Республикаси фуқаросининг, Ўзбекистон Республикасида доимий яшовчи чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг идентификация рақамини (шахсий кодини) тасдиқлаш;
- л) бошқа ваколатли органлар билан биргаликда Ўзбекистон Республикасида меҳнат фаолиятини юритиш ҳуқуқига эгаллиги тасдиқланган чет эл фуқароларининг республика ҳудудида ўрнатилган паспорт тизими қоидаларига риоя этиши устидан назоратни амалга ошириш;
- м) судларнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлиш, унинг ҳудудидан транзит ўтиш қоидаларини бузган чет эл фуқароларини ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни чиқариб юбориш тўғрисидаги қарорлари ижросини таъминлаш⁴.
- Мазкур функцияларни амалга ошириш учун Ўзбекистон Республикаси ИИВ Миграция ва фуқароликни расмийлаштириш Бош бошқармаси қуйидаги ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга:
- меҳмонхоналарда ва бошқа ташкилотларда Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан паспорт ва виза режими қоидаларига риоя этилишини текшириш;
- давлат бошқаруви органларига, маҳаллий давлат ҳокимияти органларига, бошқа ташкилотларга аниқланган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан паспорт ва виза режимини, шунингдек Тошкент шаҳрига ва Тошкент вилоятига доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олиш тўғрисида илтимоснома бериш тартибини бузиш ҳолларини бартараф этиш ҳақида тақдимномалар киритиш;

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 11 июлдаги “Ички ишлар органларининг миграция жараёнлари ва фуқароликни расмийлаштириш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-3126-сон Қарори. <https://lex.uz/docs/3266578>

паспорт ва виза режими қоидаларини бузган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ва мансабдор шахслари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга нисбатан ўрнатилган тартибда маъмурий жазо чоралари қўллаш;

жавобгарлик чораларини қўллаш мақсадида прокуратура, терговга кадар текширув, суриштирув ва тергов органларига паспорт тизими, Ўзбекистон Республикасига кириш, ундан чиқиш ва унда бўлиш қоидаларини бузган шахслар ҳақида ахборот тақдим этиш.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жиноятлар, шунингдек маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан умумий асосларда жавобгарликка тортилади, бундан Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларида белгиланган ҳоллар мустасно.

Ўзбекистон Республикасида вақтинча ёки доимий яшайдиган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар туриш қоидаларини бузганлик ҳамда Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигида назарда тутилган бошқа ҳуқуқбузарликлар учун маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин. Уларга нисбатан Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигида белгиланган тартибда маъмурий тарзда чиқариб юбориш қўлланилиши, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига кириши учун тақиқ қўйилиши, шунингдек уларнинг туриш муддати қисқартирилиши ҳам мумкин.

Ўн саккиз ёшгача бўлган чет эл фуқароси ва фуқаролиги бўлмаган шахс Ўзбекистон Республикасида туриш қоидаларини бузганлик учун маъмурий жавобгарликка тортилмайди.